[ы] авазы һәм ы хәрефе

Татарча [ы] авазын һәм ы хәрефен өйрәнәбез.

Аваз белән хәрефне танышйк

Авазны ишетәбез һәм әйтәбез, ә хәрефне күрәбез һәм язабыз. Бүген без [ы] авазын тыңларга, табарга һәм ы хәрефе белән дөрес күрсәтергә өйрәнәбез.

[Ы] авазы ничек яңгырый

[Ы] — кыска сузык аваз. Аны әйткәндә авыз бик киң ачылмый, тавыш йомшаграк һәм тыгызрак ишетелә.

Бу аваз татар сүзләрендә калын яңгырашка ярдәм итә. Ул сүзнең авазларын бергә бәйләп, әйтелешне үзгәртә.

[Ы] авазы рус телендәге «ы» авазына охшаш. Шуңа күрә аны ишетү җиңелрәк, ләкин дөрес итеп аеру мөһим.

Ы хәрефенең язылышы

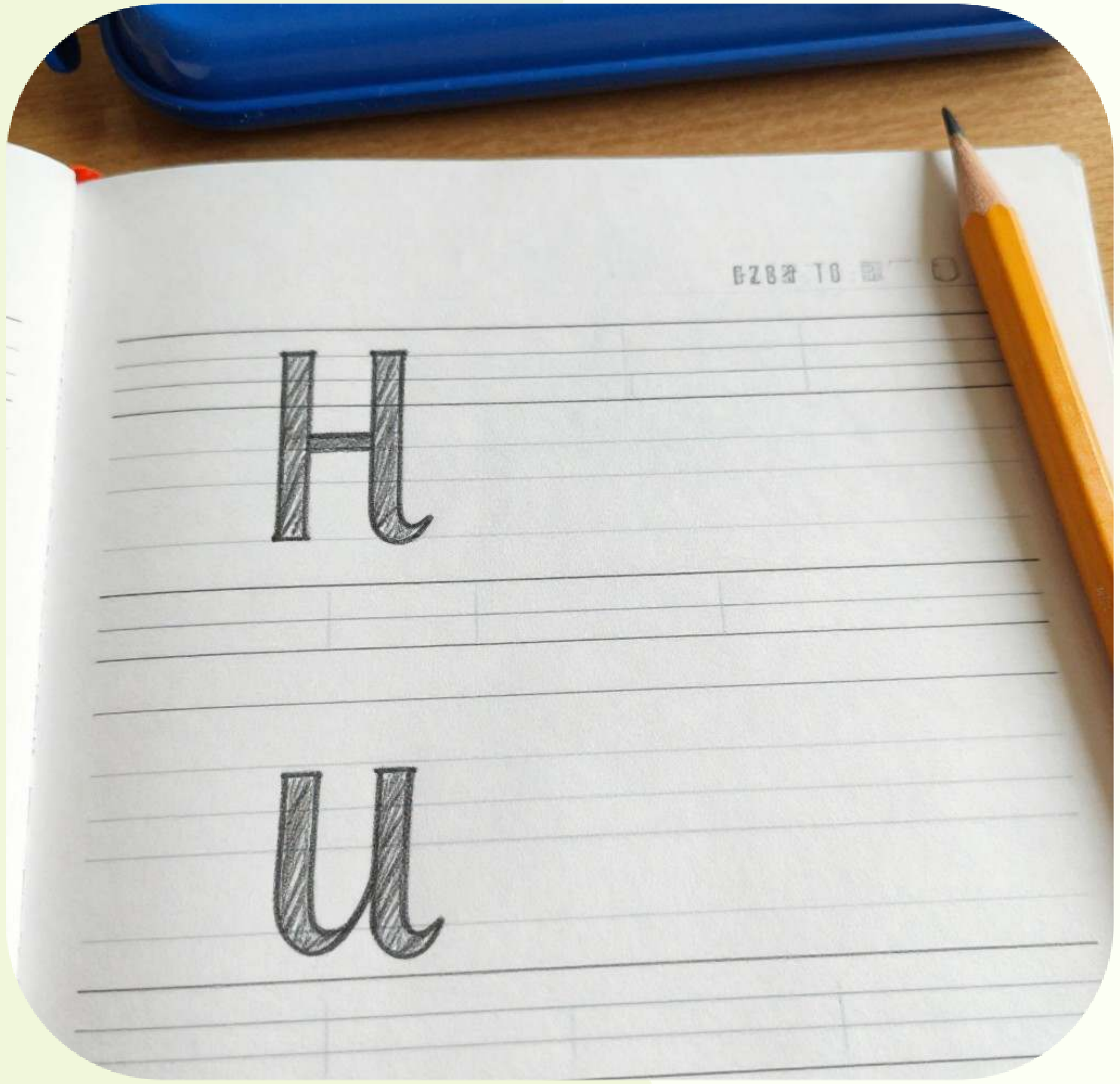

Зур һәм кечкенә хәреф

Ы хәрефенең ике формасы бар: Ы һәм ы. Берсе баш хәреф, икенчесе юл хәрефе. Икесе дә туры сызыклар белән языла һәм түгәрәк өлеше юк.

Дәфтәр юлында дөрес язу

Дәфтәрдә хәрефне юлларга туры китереп язу мөһим. Башлангыч нокталарны хәтердә тотсаң, Ы хәрефе чиста һәм матур килеп чыга.

[ы] авазы сүз башында

1 Татар сүзләрендә [ы] авазы сүз башында бик сирәк очрый. Шуңа күрә аны күбрәк сүзнең эчендә яки ахырында эзлибез.

2 Сүз башында очраган авазны ишетү өчен сүзне әкрен әйтеп карау ярдәм итә. Балаларга бу кагыйдә сүзне тизрәк танырга булыша.

3 Әгәр [ы] авазы башта ишетелмәсә, сүзнең башка өлешләрен тикшерергә кирәк. Шулай уку вакытында ялгышу да азая.

Сүз уртасындагы [ы] авазы

Кыяр

Бу сүздә [ы] авазы уртада ишетелә. Ул сүзнең яңгырашын калынрак итә һәм әйткәндә ачык сизелә.

Сыер

Сыер сүзендә [ы] авазы тартыклар арасында тора. Аны аерып тыңлау балаларга авазны тиз табарга ярдәм итә.

Быел

Бу сүздә [ы] авазы кыска һәм төгәл яңгырый. Сүзне иҗекләп уку аны дөрес әйтергә җиңеләйтә.

Кырык

Кырык сүзендә [ы] авазы көчле калынлык бирә. Ул сүзнең уртасында яңгырап, бөтен сүзне бер ритмга китерә

Ышык һәм сызым

Бу сүзләрдә [ы] авазы уртада аеруча ачык ишетелә. Мондый мисаллар аваз белән хәрефне ныгытып өйрәнү өчен бик уңайлы.

Сүз ахырында [ы] авазы

Талы сүзен тыңлыйбыз

Талы сүзен әйткәндә соңгы [ы] авазы йомшак яңгырый һәм сүзне тыныч тәмамлый. Мондый сүзләрне уку балаларга авазның ахырда да ишетелүен аңларга ярдәм итә. Рәсемдәге агач яфраклары бу сүзне җиңел истә калдыра.

Балы һәм җылы

Балы, җылы кебек сүзләрдә [ы] авазы ахырда килә. Сүз тәмле бал кебек йомшак яңгырый дияргә мөмкин. Карточкада соңгы хәрефне күрсәтү укучыны дөрес укуга өйрәтә.

Кыры сүзенең сере

Кыры сүзендә соңгы [ы] авазы сүзне өзмичә генә тәмамлый. Аны тыңлап карaганда, ахыргы аваз ачык сизелә. Предмет исемнәре белән бергә бу сүз хәтердә тиз кала.

[Ы] авазы һәм калын әйтелеш

1

Башта сүзне тыңлыйбыз

Укучы сүзне кычкырып яки пышылдап әйтә. Шунда [ы] авазының калын яңгыравы ачыклана.

2

Аннары янәшә авазларны карыйбыз

[Ы] авазы янәшәсендәге тартыклар да сүзнең яңгырашына йогынты ясый. Сүз бөтенләе белән калынрак ишетелә.

3

Ахырда сүзне дөрес укыйбыз

Сүзне бергәләп кабатлау калын әйтелешне ныгыта. Шулай итеп, [ы] авазы җиңелрәк танылып кала.

Кыска сүзләр һәм иҗекләр

Ы авазы белән кыска иҗекләр төзү җиңел: ык, ым, ын, ыр. Болар авазны ишетеп танырга һәм хәреф белән бәйләргә өйрәтә.

Мондый кыска үрнәкләр сүзләрне иҗекләп уку өчен бик уңайлы. Алар аша укучы хәрефне тиз күрә һәм авазны тиз ишетә.

Иҗекләрне кабатлап уку телне шома итә. Балалар аларны бер-бер артлы әйткәндә, [ы] авазының яңгыравы яхшырак истә кала.

Кабатлау вакытында иҗекләрне чагыштыру да файдалы. Шунда [ы] авазының кайда яңгыравы ачык күренә һәм буталу кими.

Таныш предмет исемнәрендә ы хәрефе

Мәктәп сумкасындагы сүзләр

Сызгыч, кыстыргыч, сызым кебек сүзләрдә ы хәрефе еш очрый. Алар мәктәп тормышы белән бәйле, шуңа күрә балаларга яхшы таныш. Рәсемдә бу предметларны күрсәтеп, хәрефне аерып уку җиңеләйтелә.

Табигатьтән алынган мисаллар

Ылыс һәм сыр кебек сүзләр табигатьне хәтерләтә. Алардагы ы хәрефе сүзнең яңгырашын йомшак һәм калын итә. Мондый мисалларны рәсем белән кушып өйрәнү истә калдыруны көчәйтә.

Көндәлек тормыштагы таныш сүзләр

Быел һәм тычкан кебек сүзләр балаларга кызык тоела, чөнки алар көндәлек сөйләмдә очрый. Бу сүзләрдәге ы хәрефен табу укучыны игътибарлырак итә һәм дөрес язылышка өйрәтә.

Ишетеп тану күнегүләре

Сүзне тыңлау

Сүзне әкрен генә тыңла: сыер, кыл, ышык, кыш, тычкан. Башта тавышка колак салу [ы] авазын аерып ишетергә өйрәтә, соңыннан сүзне кабатлау җиңеләя.

Авазны табу

Һәр сүздә [ы] кайда яңгыраганын билгелә. Ул башта, уртада яки ахырда була ала. Тавышны тапкан саен, бала аваз белән хәрефне бәйли.

Кабатлап әйтү

Сүзне берничә тапкыр кабатлау авазны ныгыта. Кабатлаганда [ы] яңгыравы ачыграк ишетелә, ә тел һәм ирен хәрәкәтләре дөрес әйтелешне хәтердә калдыра.

Хәреф белән бәйләү

Ишетелгән [ы] авазын ы хәрефе белән тоташтыр. Шулай итеп бала сүзне тыңлый, таный һәм яза. Бу күнегү укуга да, диктантка да ярдәм итә.

Язуда еш очрый торган хаталар

Кайбер балалар [ы] урынына и яки е яза. Мондый хата сүзнең яңгырашын боза, шуңа күрә сүзне әкрен һәм ачык итеп уку мөһим.

Язганда сүзне үрнәк белән чагыштыру файдалы. Хәрефләрне күз белән тикшерү һәм яңадан укып карау ялгышны вакытында күрергә өйрәтә.

Охшаш авазларны бутамау өчен һәр иҗекне аерып тыңлау ярдәм итә. Иҗекләрне санап карау [ы] авазын кайсы урында ишетүне тизрәк аңлата.

Дөрес язылышны ныгыту өчен кыска сүзләр белән эшлә. Кыяр, сыер, ышык кебек мисалларны кабатлау [ы] хәрефен хәтердә ныграк калдыра.

Иҗекләрне күз алдына китерик

Баскычтагы кечкенә иҗекләр

Дәфтәр кырыенда бер-бер артлы тезелгән ык, ым, ын иҗекләре баскыч сыман күренә. Бала аларны түбәннән өскә укыганда, аваз һәм хәреф арасындагы бәйләнешне ныграк тоя. Мондый рәтне уку күңелле дә, җиңел дә.

Карточка белән уйныйбыз

Өстәлдә ыш, ыл, ыр язылган кечкенә карточкалар ята. Укытучы берсен күрсәтә, ә бала аны тиз укый һәм кабатлый. Шушы гади уен иҗекләрне тануны тизләтә һәм игътибарны җыя.

Иҗектән сүз туа

Бала ым, ыл, ын иҗекләрен аерым әйтә дә, алардан таныш сүзләр төзергә тырыша. Кыска иҗекләр белән эшләү сүзне таркатырга, яңадан җыярга һәм [ы] авазын ешрак ишетергә өйрәтә.

Күнегүләрдә кулланылган сүзләр

1 Сызым, быел, тырыш сүзләре мәктәп эшләренә бик якын. Аларны укыганда бала [ы] авазын кабат ишетә, ә сүзләрнең кыска һәм ачык булуы хәтердә калдыруны җиңеләйтә.

2 Ышык, кырык, ылыс сүзләре рәсем белән бергә бирелсә, мәгънәсе тизрәк аңлашыла. Шул чакта укучы сүзне генә түгел, предметны да күз алдына китерә.

3 Бу сүзләр белән җөмләләр төзү аеруча файдалы. Балалар сөйләмдә сүзне куллана башлагач, [ы] авазы табигыйрак ишетелә һәм дөрес язылыш ныграк истә кала.

Сүздә [ы] авазын табу тәртибе

Укучы сүзне тыңлый, авазны аера, аннары аны ы хәрефе белән бәйләп, иҗекләргә бүлеп һәм яңадан укып тикшерә.

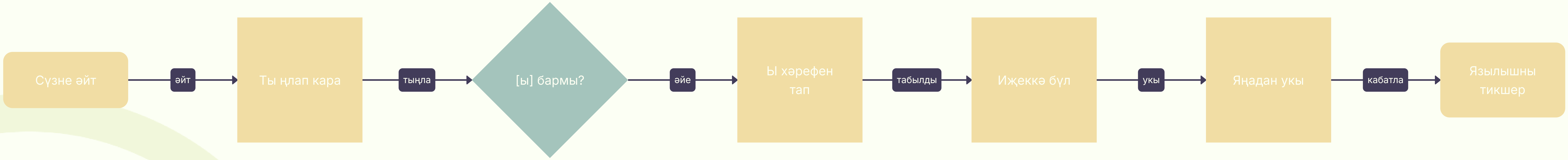

Истә калдыру өчен уңай билгеләр

[Ы] авазы кыска һәм калын яңгырый. Аны ишеткәч, авыз киң ачылмавын һәм тавышның йомшаграк чыгуын истә тоту җиңел.

Ы хәрефе түгәрәксез, туры сызыклар белән языла. Баш һәм юл формасын чагыштыру хәрефне тизрәк танырга ярдәм итә.

Авазның яңгыравы белән хәрефнең язылышын бергә истә калдырсаң, буталу кими. Бу кагыйдә кечкенә укучыга да бик уңайлы һәм хәтердә тиз кала.

Дөрес һәм ялгыш вариантларны чагыштыру

- Кыш — кеш, сыер — сиер, ылыс — елес кебек парларны янәшә карау [ы] авазының әһәмиятен ачык күрсәтә. Дөрес сүздә яңгыраш саклана, ялгышта исә тавыш та, мәгънә дә үзгәрә.

- Рәсемнәр белән чагыштырганда, бала ике вариант арасындагы аерманы тизрәк күрә. Сүзне әкрен укып, [ы] авазын эзләп табу дөрес язылышны ныгыта һәм хәтерне эшкә җигә.

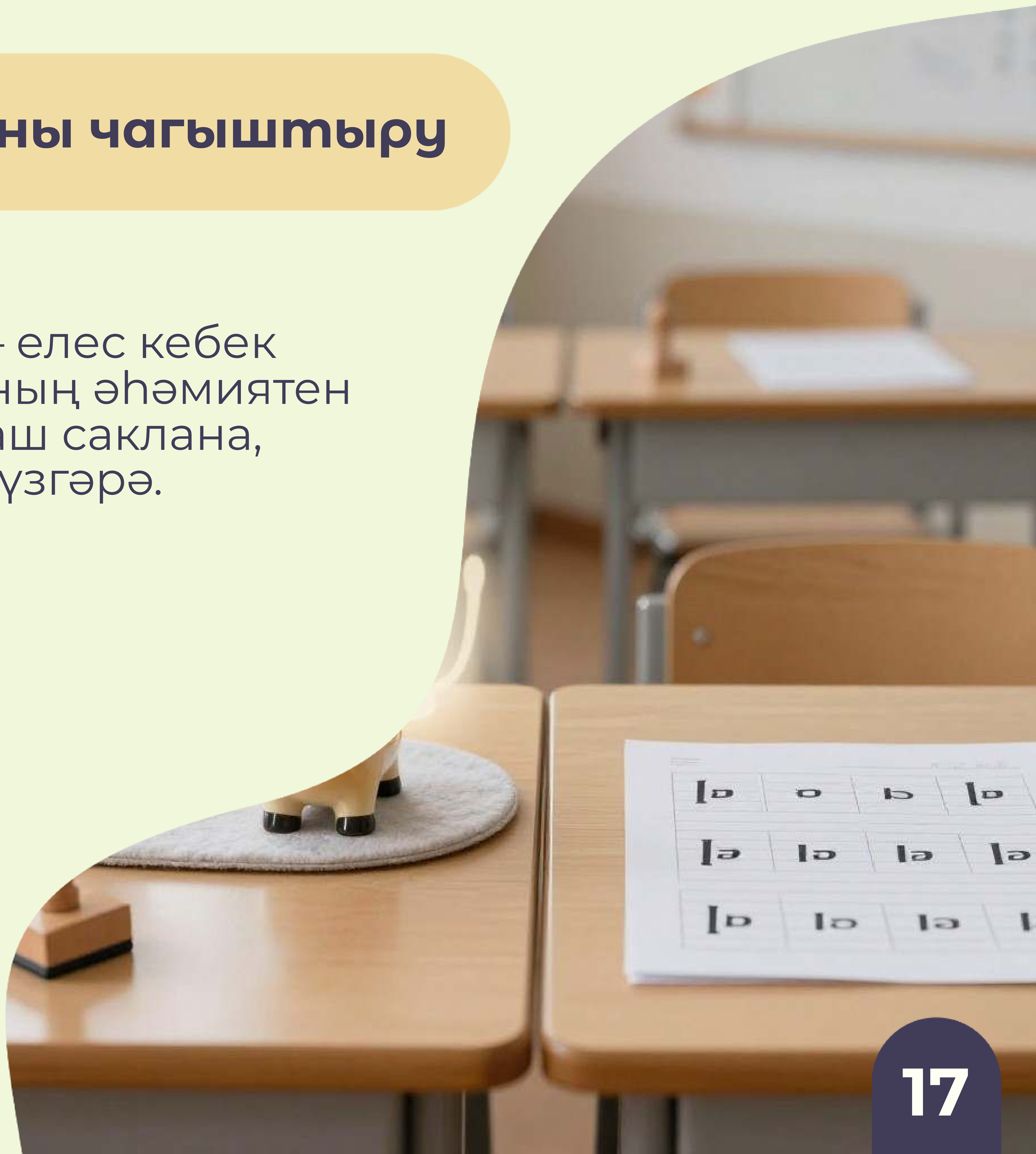

Җөмләләрдә [ы] авазы

Кыска җөмлә

Кыяр тәмле. Җөмләне укыганда [ы] авазы шунда ук ишетелә. Кыска җөмлә балага сүзне тукталып, аерып карарга һәм авазны тиз табарга мөмкинлек бирә

Таныш рәсем

Сыер болында йөри. Мондый җөмләдә сүз рәсем белән җиңел бәйләнә. Балалар предметны күз алдына китерә һәм [ы] авазын табуны уен кебек кабул итә.

Табигатьле сүзләр

Ышык урын таптык. Бу җөмләдә [ы] авазы йомшак яңгырый, ә сүзнең мәгънәсе дә аңлаешлы кала. Укучы җөмләне бер сулышта әйтеп карый.

Бергә уку

Җөмлә эчендә сүзләр бер-берсенә тоташа. Шуңа күрә [ы] авазын аерым түгел, бөтен сүз агышында тыңлау мөһим. Бу күнекмә укуны табигыйрак итә.

Тема буенча ныгыту

1. Башта сүзне тыңла, аннары [ы] авазын табарга тырыш. Бу гади эзлеклелек ишетү күнегүен көчәйтә һәм дөрес авазны тизрәк аерырга өйрәтә.

2. Иҗекләргә бүлеп уку [ы] хәрефен яхшырак хәтердә калдыра. Кыска иҗекләрне кабатлау балага сүзне җиңелрәк танырга һәм укырга ярдәм итә.

3. Мисалларны яңадан карау һәм хаталарны тикшерү белемне ныгыта. Дөрес язылган сүзне күз белән һәм колак белән чагыштырганда, кагыйдә ныграк истә кала.

[Ы] авазы белән дуслаштык!

[Ы] авазы һәм ы хәрефе калын яңгырашны белдерә. Аны ишетеп тану, сүздә табу, дөрес язу һәм кыска мисаллар белән эшләү укуны төгәлрәк һәм күңеллерәк итә.